

SİYER ARAŞTIRMALARI DERĐİSİ

THE JOURNAL OF SİRAH STUDIES

SAD • ISSN 2547-9822 • e-ISSN 2791-6138
Sayı: 13 • Temmuz 2022
Issue: 13 • July 2022

Fatih Bir Sahâbî: Abdurrahmân b. Semüre

A Conqueror Companion: 'Abd
al-Rahmân b. Samura

Murat Bıyıklı*

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi/Article Type: Research Article

<https://doi.org/10.56288/siyer.1094031>

Geliş Tarihi: 27 Mart 2022/Date Received: 24 March 2022

Kabul Tarihi: 15 Haziran 2022/Date Accepted: 15 June 2022

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Murat Bıyıklı)

* Dr. Öğr. Üyesi, Kayseri Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Siyer-i Nebi ve İslam Tarihi Anabilim Dalı/ Kayseri University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Siyer-i Nabi and History of Islam, muratbiyikli@kayseri.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3432-3727
CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial License

Öz

Hız. Peygamber'in risâlet görevinden sonra tebliğine mazhar olup İslamiyet'e girmeye başlayan sahâbilerin hayat serüvenleri, bu dinin doğru bir şekilde anlaşılması açısından kıymetli bilgiler taşıyan hazine konumundadır. Başta İslâm tarihi, hadis ve tefsir gibi dini ilimlerin gelişimi açısından ifade yerindeyse kaynağından vahye muhatap olan sahâbilerin üstlendikleri önemli görevleri ve başarılarından geçen olayları ele almak son derece önemi haizdir. Bununla beraber İslâm tarihinde önemli rol alan pek çok sahâbî biyografisinin çağdaş siyer yazıcılığında ihmal edildiğini söyleyebiliriz. Bu çalışmada, bunlardan biri olduğunu düşündüğümüz Abdurrahmân b. Semüre'nin biyografisi ele alınacak, Hız. Peygamber ve sonrasındaki faaliyetlerine temas edilecektir. Abdurrahmân b. Semüre Mekke'nin fethi sırasında Müslüman olan ve Tulekâ olarak bilinen sahâbilerdendi. Hız. Peygamber döneminde Müte ve Tebük seferlerine katıldı. Hız. Osman'ın hilafete geçmesiyle o da tarih sahnesindeki yerini almaya başladı ve Sicistân valisi oldu. Bu görevi Muâviye döneminde de bir süre devam ettiren İbn Semüre, Sicistân'da birçok şehri hâkimiyet altına aldı. Buradaki görevinden sonra Basra'ya döndü ve vefat edene kadar Basra'da yaşadı. Çalışma İbn Semüre'nin tarihî şahsiyeti, ilmî hayatı, askerî ve siyasî faaliyetleri üzerinden sürdürülecektir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Abdurrahmân b. Semüre, Osman, Sicistân, Horasan.

Abstract

The life adventures of the Companions, who received the message of Muhammad after he received his prophet hood and started to embrace Islam, are a treasure that contains valuable information in terms of a correct understanding of this religion. In terms of the development of religious sciences, it is extremely important to deal with the important tasks undertaken by the Companions and the events they went through. However, we can say that the biographies of many companions, who played an important role in the history of Islam, are neglected in contemporary sîrah writing. In this study, the biography of 'Abd al-Rahmân b. Samura, which we think is one of them, will be discussed and his activities during and after the Prophet will be mentioned. 'Abd al-Rahmân was one of the companions who became a Muslim during the conquest of Mecca and was known as Tulekâ. He participated in the Müte and Tabük expeditions during the Prophet's time. With the transition of Osman to the caliphate, he also began to take his place on the historical stage and became the governor of Sicistan. Ibn Samura, who continued this task for a while during the reign of Mu'âwiya, took control of many cities in Sicistan. After his service here, he returned to Basra and lived in Basra until his death. The study will be considered in the form of Ibn Samura's historical personality, scientific life, military and political activities.

Keywords: Islamic History, 'Abd al-Rahmân b. Samura, Osman, Sijistân, Khorasan.

Giriş

Hız. Peygamber (sas) risâlet görevini aldıktan sonra İslâm dinini insanlara tebliğ etmekle emrolundu.^[1] Bunun üzerine en yakınından başlayarak insanları Allah'a (cc) ve Resûlü'ne inanmaya davet etti. Onun (sas) bu davetine ilk icâbet eden en yakını, eşi Hz. Hatice (r.anhâ) oldu. Bu halka Hz. Peygamber'in evlâdı gibi olan Hz. Ali (ra), Zeyd b. Hârise (ra) ve Hz. Ebûbekir'in (ra) Müslüman olmasıyla genişlemeye ve yayılmaya başladı.^[2] Hz. Peygamber'in (sas) etrafında toplanıp ona inanan bu güzide insanlar, İslâm medeniyetinin temel taşını oluşturdular. Hz. Peygamber'in (sas), tevhitte uzaklaşmış, Allah'a şirk koşan, "müşrik" şeklinde tavsif edilen bir topluma karşı yürüttüğü risâlet görevinde en önemli yardımcısı oldular. Zorluklara beraber göğüs gerdiler. Onların çabaları ve gayretleri ile İslâm neşvünemâ buldu. Bu esnada kimi zaman öldürülmeye varacak kadar işkencelere^[3] maruz kalırken kimi zaman da yıllarca süren boykota maruz kaldılar.^[4] Hem ruhen hem de cismen fedâkarâne mücadele veren bu insanların en büyük moral kaynağı Hz. Peygamber (sas) oldu. Nitekim onlar her daim Hz. Peygamber (sas) ile beraberlerdi. İslâm dinini bizâtihi asli kaynağından öğreniyorlar ve ifade yerindeyse vahiy pınarından su içiyorlardı. Hz. Peygamber'in (sas) yakın arkadaşı olan, ona inanan ve Müslüman olarak vefat eden bu insanlara bu anlamda "sahâbî", "ashâb" dendi.^[5] Her ne kadar daha önce bu isim kullanılsa da İslâmiyet ile sahâbî kendine özgü bir anlam kazandı ve Hz. Peygamber'in (sas) yakın arkadaşları için kullanılır oldu. Çünkü onlar ilk andan itibaren sadece Hz. Peygamber'in (sas) anlattıklarına muhatap olmamışlar aynı zamanda yeni dinin yayılması için ellerinden geleni yapmışlardı. Sahâbîden kimisi az önce bahsi geçen ilk inananlar gibi erkenden bu halkaya dâhil olurken kimisi Akabe biatlarında kimisi hicretten sonra bir başkası Mekke'nin fethi esnasında Müslüman oldu. Müslüman olan her sahâbî dine girer girmez Resûlullah'ın (sas) sohbetiyle müşerref oluyor, İslâm'ın ete kemiğe bürünmesindeki yerini alıyordu.

Bu bağlamda vahyin gölgesinde yetişen ashâb-ı kirâmın hayatının bilinmesi, onların yetiştiği zamana bir nebze olsun ışık tutabileceği gibi İslâm

[1] Geniş bilgi için bkz. Ebû 'Abdullâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttalibi İbn İshâk, *es-Sîre (Kitâbu's-siyer ve'l-meğâzi)*, thk. Süheyl Zekkâr (Beirut: y.y., 1398/1978), 120-130.

[2] Geniş bilgi için bkz. Ahmed b. Hibbân b. Mu'az b. Ma'bed et-Temîmî İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-nhebeviyye ve ahbâru'l-hulefâ*, çev. Harun Bekiroğlu (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 55-60; Şefaettin Severcan, *Hız. Muhammed İslâm Daveti Mekke* (Ankara: Fecr Yayınları, 2019), 179-211.

[3] Geniş bilgi için bkz. Severcan, *Hız. Muhammed İslâm Daveti Mekke*, 246-268.

[4] Âdem Apak, *Siyer-i Nebî* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), 111-135.

[5] Sahâbînin tanımı hakkında geniş bilgi için bkz. Bekir Kuzudişli, *Hadis Tarihi* (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2017), 42-43.

dininin daha iyi anlaşılmasına ve tanınmasına da katkı sağlayacaktır. Bu gaye ile çalışmada, Mekke'nin fethi esnasında Müslüman olup bundan sonraki hayatını İslâm'a hizmete adayan Abdurrahmân b. Semüre'nin hayatının incelenmesi amaçlanmıştır. Hz. Peygamber (sas) döneminde Mûte ve Tebük seferine katılan İbn Semüre'nin üzerinde çok durulmamış, Hz. Osman (ra) dönemine kadar ismi çok ön plana çıkmamıştır. Onun siyasî ve askerî anlamda aktif rol aldığı süreç Hz. Osman (ra) ile başlamış ve vefat edene kadar önemli görevlerde bulunmuştur. Bu sebeple İbn Semüre'nin ailesi, hayatı, hadis ilmindeki yeri, özellikle askerî ve siyasî faaliyetleri araştırmanın konu başlıklarını teşkil etmiştir. Çalışmada ilk dönem klasik eserleri kullanılmaya özen gösterilmiştir. İbn Semüre ile Arap dünyasında Haydar Hudayr Reşid'in "*Abdurrahmân b. Semüre b. Habîb Dirâsetün fî şîretihî ve hayâtihî'l-İlmiyyeti ve'c-cihâdiyyeti*" başlıklı bir çalışması olup genel itibariyle hadis ilmindeki yerini ele almaktadır. Bununla beraber İbn Semüre'nin doğum yeri ile ilgili hataların olması ve askerî faaliyetlerinin sınırlı bir şekilde ele alınmış olması, tarafımızca yapılan çalışmada göz önünde bulundurulmuş ve konular üzerinde durulmuştur. Bu şekilde sahâbînin daha iyi tanınması hedeflenmiştir.

A. Tam Adı, Künyesi ve Tarihî Şahsiyeti

İbnü'l-Kelbî, Ebû Ubeyd, İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'în, Buhârî, İbn Ebî Hâtım, İbn Hibbân gibi hadis, ricâl ve neseb âlimlerine göre adı Abdurrahmân olup soy silsilesi ile şöyledir: Abdurrahmân b. Semüre b. Habîb b. 'Abdişems b. 'Abdimenâf b. Kusay b. Kilâb.^[6] İbn Hayyât, Zübeyr b. Bekkâr ve Mus'ab ez-Zübeyr'e göre ise adı Abdurrahmân olup soy silsilesi Abdurrahmân b. Semüre b. Habîb b. Rebî'a b. Abdişems şeklindedir. Onlar soy silsilesine Rebî'a ismini eklemektedirler.^[7] Künyesi Ebû Sa'îd'dir ancak oğulları arasında Sa'îd isminde bir çocuğu bulunmamaktadır.^[8] Nisbesi Kureys kabilesine mensup olduğu için el-Kureşî, Abdişems b. Abdimenâf oğullarına mensup olduğu için el-'Absemî,^[9] el-Mekkî el-Medîni ve el-Basrî'dir.^[10] Müslüman olmadan önceki adı noktasında farklı

[6] Ebû Abdullâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Ziyâd Muhammed Muhammed Abdulkâdir Atâ (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1410), 7/260; Ahmed b. Hibbân b. Mu'az b. Ma'bed et-Temîmî İbn Hibbân, *es-Sikât (Târîhu's-sikât, es-Sikât mine's-sahâbi ve't-tâbi'in ve etbâ'it-tâbi'in)*, ed. Muhammed Abdulmuîd Han (Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, 1393), 3/249; Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürrî en-Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ' ve'l-Lugât* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 1/296; Şemseddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kaymaz ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, thk. Şuayb el-Arnût, Hüseyin el-Esed (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405), 2/571.

[7] Ebû Amr eş-Şeybânî Halife İbn Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, thk. Süheyl Zekkâr (Dâru'l-Fikr, 1414), 41; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 2/571.

[8] İbn Hibbân, *es-Sikât*, 3/249.

[9] Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 2/571.

[10] Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*, 1/297.

rivayetler bulunmaktadır. Buna göre Abdü'l-Külâl, Abdü Yekreb, Abdü Kelûb, Abdü'l-Ka'be ona atfedilen isimler arasındadır.^[11] Mekkeli ileri gelenlerden biri olan Abdü'l-Ka'be Mekke'nin fethi esnasında Müslüman oldu. Mekke'nin fethi esnasında Müslüman olanların sayısının takriben iki bin olduğu kaydedilmekte olup bunlara "Tulekâ" denilmektedir. Kerhen Müslüman olan Kureyşlilere Tulekâ denilmektedir.^[12] Mekke'nin fethi sırasında Hz. Peygamber'in (sas) Kureyşlilere seslenirken bu ifadeyi kullanmasının ardından terim haline gelmiştir. Kendilerine nasıl davranılacağı konusunda korku içinde bekleyen Mekkelilere Hz. Muhammed'in (sas) "Size ne yapacağımı düşünüyorsunuz?" diye sorması üzerine onlar, "Senden ancak iyilik ümit ediyoruz, çünkü sen hayırlı bir kardeşsin." cevabını vermişlerdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sas) de "Size Yûsuf'un kardeşlerine konuştuğu gibi konuşacağım." demiş ve "Bugün sizler azarlanıp kınanmayacaksınız; gidin, hepiniz serbestsiniz (tulekâ)." demişti.^[13] Beyhakî, Hz. Peygamber'in (sas) bu ifade ile onların öncelikli emân verilen kişiler olduğunu kast ettiğini söylemektedir.^[14] Tulekâ'nın önde gelenleri arasında Ebû Süfyân, oğulları Muâviye ve Yezîd, Süheyl b. Amr, Safvân b. Ümeyye, Attâb b. Esîd, Hakîm b. Hizâm, Hişâm b. Velîd, Ebü's-Senâbil b. Ba'kek, Huveytb b. Abdülüzâ, Cübeyr b. Mut'im ve bu çalışmaya bahis konusu olan Abdü'l-Ka'be (Abdurrahmân b. Semüre) gibi isimler yer almaktaydı.^[15] Tulekâ'dan olan Abdü'l-Ka'be de Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber (sas) tarafından Abdurrahmân diye isimlendirildi.^[16] İbn Semüre'nin annesi Benî Firâs b. Ganm'dan olan Ervâ bint Ebü'l-Fer'â'dır.^[17] Ebü'l-Fer'â ise Benî Firâs b. Ganm'dan olan Hârîse b. Ka'b b. Mutarrîf b. Durays'tır.^[18] Abdurrahmân b. Semüre'nin doğum tarihi ve yeri hakkında kaynaklarda açık bir bilgi zikredilmemektedir. Muasır araştırmacı Hudaýr Reşîd, Nevevî'den rivayetle onun Basra'da ve Merv'de doğduğuna dair aktarımlar olduğunu ve birinci aktarım olan Basra'da doğmuş ve orada yetişmiş olma ihtimalinin tercihe şayan olduğunu söylemektedir.^[19] Ancak Hudaýr

[11] İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 7/260; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*, 1/297; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 2/572.

[12] Ahmed Rızâ, *Mu'cemu metni'l-luga : Mevsu'atu lugaviyye hadîse* (Beirut: Daru Mektebeti'l-Hayat, 1377/1958), 3/625.

[13] Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 4/495.

[14] Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. 'Alî el-Hüsrevcirdî el-Beyhakî, *es-Sunenu'l-kubrâ*, thk. Muhammed 'Abdulkâdir 'Atâ (Beirut: y.y., 1424/2003), 9/199 (No. 18276).

[15] S. Kemal Sandıkçı, "Tulekâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/261-262.

[16] İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 7/260.

[17] İbn Hayyât, *Kitâbü't-Tabakât*, 41.

[18] İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 7/260.

[19] Hudaýr Reşîd, *Abdurrahmân b. Semüre*, "Abdurrahmân b. Semüre b. Habîb Dirâsetün fî şiretihi ve hayâtihi'l-ilmîyyeti ve'c-cihâdiyyeti", *Deyâlî Üniversitesi Sosyalbilimler Eğitim Fakültesi* 58 (Mart 2017), 254-255.

Reşid'in Nevevî'den aldığı rivayet incelendiğinde Nevevî'nin, İbn Semüre'nin Basra'da ya da Merv'de doğduğu değil aksine vefat ettiğine dair görüşler olduğunu, kaydettiği görülmektedir.^[20] Diğer taraftan İbn Semüre'nin Mekke'nin fethi esnasında Müslüman olması onun Mekke'de doğmuş olabileceğini de akıllara getirmektedir. Fizikî yapısı hakkında bilgi olmamasına rağmen savaşlarda gösterdiği başarıdan ve üstlendiği görevlerden onun güçlü bir yapıda olduğu anlaşılmaktadır. İbn Semüre'nin eşi Hind bint. Ebi'l-'As b. Nevfel b. Abdışems b. Abdimenâf b. Kusay'dır. Onun Abdullâh, Ubeydullâh, Osman, Muhammed, Abdümelik ve Şuayb adında oğulları vardı ancak kızı olup olmadığından bahsedilmemiştir.^[21] 'Amr b. Semüre, Abdurrahmân'ın kardeşi olup onun hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. İbn Semüre Sicistân'da yürüttüğü askerî ve idarî görevlerden sonra Muâviye (ra) tarafından azledildi. Bundan sonra Basra'ya geldi ve vefat edene kadar burada kaldı. Burada kaldı süre boyunca ilimle meşgul oldu ve Hz. Peygamber'den (sas) hadis rivayet etti.^[22] İbn Sa'd ve Halife b. Hayyât, 50/670 yılında vefat eden Abdurrahmân b. Semüre'nin cenaze namazını o sıra Basra valisi olan Ziyâd b. Ebîh'in kıldırıldığını kaydetmektedir.^[23] İbn Hibbân,^[24] onun Kûfe'de vefat ettiğini ve namazını Ziyâd'ın kıldırıldığını söylemektedir. Yine onun, Merv'de vefat ettiği de söylenmektedir.^[25] Ancak hayatının geneline ve diğer rivayetlere bakıldığında Basra'da vefat ettiği görüşü ağırlık kazanmaktadır.

B. Abdurrahmân b. Semüre'nin İlmi Hayatı

Hız. Peygamber (sav) hayatta iken tesis edilen Suffa, sahâbîye ilim öğretilen merkez konumundaydı. Bu dönemde dini ilimler doğrudan Hız. Peygamber'den (sas) tahsil ediliyor, sahâbî ifade yerindeyse vahyin ışığında yetişiyordu.^[26] Hadislerin öğrenilmesi, öğretilmesi ve muhafazasında gerek Hız. Peygamber (sas) gerekse sonraki dönemlerde büyük gayret eden sahâbîler, hadis ilminin tesis edilmesini sağladı. Bu uğurda hadisi Hız. Peygamber'den

[20] Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*, 1/297.

[21] Ebû Abdullâh Muhammed b. Sa'd b. Meni' ez-Zühri İbn Sa'd, *el-Cüzü'l-mütemmim libakâti İbn Sa'd*, thk. Abdülaziz Abdullah es-Selîmî (Suudi Arabistan: Mektebetü's-Sıddîk, 1416), 176; Yûsuf b. Abdurrahmân el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl fi esmâ'il-ricâl* (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1400), 17/159.

[22] İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 7/260.

[23] İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 7/260; Ebû Amr eş-Şeybânî Halife İbn Hayyât, *Târîhu Halife b. Hayyât*, thk. Ekrem Ziya el-Ömerî (Beyrut: Darü'l-Kalem, 1397), 211.; Ayrıca Abdurrahmân b. Süleimî'nin 51/671-672 yılında vefat ettiği de rivayetler arasında yer almaktadır. Bk. Zehebî, *Şiyeru'l-âlemi'n-nübelâ*, 2/572.

[24] İbn Hibbân, *es-Sikât*, 3/249.

[25] Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*, 1/297.

[26] Ahmet Yalçın, *Selefi Düşüncenin Tarihsel Gelişiminde İbn Teymiyye* (Kimlik Yayınları, 2020), 54.

(sas) ilk rivayet edenden öğrenebilme adına uzun yolculuklar yapıyor, en ufak şüpheye mahal verme ihtimali olan her türlü şeyden kaçınıyordu. Örneğin anlam bozulmayacak da olsa hadisteki kelimelerin yerlerinin değişmesine bile müsaade edilmiyor, gerekli görüldüğünde rivayet edenden yemin etmesi ya da şahit getirmesi isteniyordu. Sahâbîler Kur'ân ve sünnette bulunmayan konularda kendi kanaatine göre hüküm vererek fıkıh ilminin oluşmasına da zemin hazırladı. Bu bağlamda Yemen'e kadı olarak gönderilen ve o dönemde fetvâ veren altı sahâbîden biri olan Muâz b. Cebel (ö. 17/638) kayda değerdir. Onlar, Hz. Peygamber'in (sas) vefatından sonra yeni olaylar ile karşılaştıklarında Kur'ân ve sünneti temel alarak yeni hükümler ortaya koyuyordu.

Sahâbîler, Hz. Peygamber'in (sas) vefatından sonra cihad, iskân politikası ya da İslâm dinini öğretme gibi farklı sebeplerden dolayı Suriye, Şam, Humus, Filistin, Mısır, Kûfe ve Basra gibi başka şehirlere yerleşti. Bu şekilde onlar etrafında şekillenen ilim merkezleri oluştu. Abdullah b. Ömer (ra) (ö. 73/693) ve Ebû Hüreyre (ra) (ö. 58/678) gibi sahâbîlerin yaşadığı Medine, tefsir ve fıkıh ilminde önce çıkan Abdullah b. Abbas (ra) (ö. 68/687-88) gibi sahâbîlerin yaşadığı Mekke şehirlerini içeren Hicaz bölgesi, Ebü'd-Derdâ (ö.32/652?), Üsâme b. Zeyd (ö. 54/674) ve Vâsile b. Eska' (ö.85/704?) gibi sahâbîlerin yaşadığı Şam ve Ubâde b. Sâmit (ö.34/654) ve Sevbân (ö.54/674) gibi sahâbîlerin olduğu Humus şehirlerini kapsayan Suriye bölgesi, Abdullah b. Amr b. As'ın (ö.65 / 684) etrafında şekillenen Mısır bölgesi, Abdullah b. Mes'ud (ö. 32/652-53), Mugîre b. Şu'be (ö. 50/670) ve Câbir b. Semüre'nin (ö. 70/690) yaşadığı Kûfe ile Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12), Ebû Mûsâ el-Eş'ârî (ö. 42/662) ve İmrân b. Husayn (ö. 52/672) gibi sahâbîlerin yaşadığı Basra şehirlerinin olduğu Irak bölgesi bu dönemdeki ilim merkezleriydi.^[27] Diğer taraftan Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Mes'ud gibi önde gelen müfessir sahâbîler yalnız hadis değil tefsir ilminin gelişmesine de büyük katkı sağladı. Onlar, Hz. Peygamber'den (sas) kendilerine ulaşan açıklamalar ile Kur'ân'ın büyük bir kısmını tefsir etti. İlk dönem tefsir okullarından Mekke tefsir okulu İbn Abbas'a, Medine tefsir okulu Übey b. Kâ'b'a dayanmaktaydı. Abdullah b. Mes'ud ve öğrencilerinin temsil ettiği Irak ekolü de en az Mekke tefsir okulu kadar önemliydi.^[28] Bu bağlamda uzun süre Basra'da ikamet eden Abdurrahman b. Semüre'nin de Irak bölgesi Basra ekolünden olduğu söylenebilir. Buhârî'ye göre İbn Semüre'nin hocaları Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl b. Abdiluzzâ el-Kureşî el-Adevî (ö. 23/644), Osmân b. Affân b. Ebi'l-Âs

[27] Bekir Kuzudışlı, *Hadis Tarihi* (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2017), 64-69.

[28] Abdulhamit Birişik, "Tefsir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/284.

b. Ümeyye el-Kureşî el-Ümevî (ö. 35/656), Alî b. Ebî Tâlib el-Kureşî el-Hâşimî (ö. 40/661), Muâz b. Cebel b. Amr el-Ensârî (ö. 17/638) ve Ebû Saîd Semüre b. Cündeb b. Hilâl el-Fezârî'dir (ö. 60/680).^[29] Özellikle Hz. Peygamber (sas) ve Muâz b. Cebel'den ders alan İbn Semüre Hz. Peygamber (sas) hakkında bildiklerini öğrencilerine anlatırdı. İlim meclislerinde hadis rivayet edip şer'î ilimler hakkında ders veriyordu. Oluşturduğu ders halkaları ile kendi asrının ileri gelen ulemasından oldu.^[30] Zehebî, (ö. 748/1348) Abdurrahmân b. Semüre'nin öğrencileri arasında Abdullah b. Abbas (ö. 68/687-88), Sa'îd b. el-Müseyyeb (ö. 94/713), Abdurrahmân b. Ebû Leylâ (ö. 83/702), Hayyân b. Umeyr, Muhammed b. Sîrîn (ö. 110/729), Hasan el-Basrî (ö. 110/728) ve kardeşi, Sa'îd b. Ebu'l-Hasan ve Humeyd b. Hilâl isimlerini kaydetmektedir.^[31] İbn Ebû Hâtim ve diğer bazıları da Kesîr b. Kesîr'i (Benî Semüre'nin Mevlâsı),^[32] Mus'ab'ın mevlâsı Ziyâd, Ammâr b. Ebû Ammâr, Benî Hâşim'in mevlâsı, Ebu'l-Velîd Lemâze b. Zebâr, Hessân b. Kâhin ve Ebû Zebîb et-Teymî'yi İbn Semüre'nin öğrencileri arasında saymaktadırlar.^[33]

Hz. Peygamber'den (sas) ve Muâz b. Cebel'den hadis aktaran İbn Semüre, toplamda on dört hadis rivayet etmiştir. Bu hadislerden biri (riyasetle ilgili olan) ittifakla Sahih-i Buhârî ve Sahih-i Müslim'de geçmektedir.^[34] İkisi de sadece Sahih-i Müslim'de bulunmaktadır. Buhârî'de İbn Semüre'nin bir hadisi olup bu hadis sened ve lafız farklarından oluşan dört şekilde rivayet edilmektedir. Müslim'de İbn Semüre'nin rivayet ettiği toplamda dokuz hadis olup bunlar üç ayrı hadisin sened ve lafız farklarından müteşekkildir. İbn Semüre, Hz. Peygamber'in (sas) riyâset ile ilgili kendisine söylediği ve rivayet ettiği şu hadis ile öne çıkmıştır:

«يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ، لَا تَسْأَلِ الْإِمَارَةَ، فَإِنَّكَ إِن أُعْطِيتَهَا عَنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ أُعِنْتَ عَلَيْهَا، وَإِن أُعْطِيتَهَا عَنْ مَسْأَلَةٍ وَكَلْتِ الْإِنْفِ، وَإِذَا حَلَفْتَ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَيْتَ غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا، فَأَنْتَ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ، وَكَفَّرَ عَنْ يَمِينِكَ.»

[29] Muhammed b. İsmail Ebû Abdillâh el-Buhârî, *Târîhu'l-kebir*, ed. Muhammed Abdulmuîd Han (Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, ts.), 8/252.

[30] Reşîd, *Abdurrahmân b. Semüre*, 256.

[31] Zehebî, *Siyeru a'âmî'n-nübelâ'*, 2/572.

[32] Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1271), 5/238.

[33] el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâ'l-ricâl*, 17/158; ayrıca Ebu'l-Velîd ismi bir yerde Ebû Lubeyd diye geçmektedir. Bk. Reşîd, *Abdurrahmân b. Semüre*, 258.

[34] Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ' ve'l-Lugât*, 1/297; Muasarı araştırmacı Şulul: "On dört hadisin üçü Buhârî ile Müslim'de, ikisi de sadece Müslim'de bulunmaktadır." demektedir. Bk. Kasım Şulul, "Horasan ve Mâverâünnehir'le Münasebeti Bulunan Sahâbiler", *Siyer Araştırmaları Dergisi* 8 (01 Temmuz 2020), 153.

“Sakin kimseden riyâset isteme. Eğer isteğin üzerine sana riyâset verilirse, istediğin şey ile baş başa bırakılırsın; Allah’ın yardımına mazhar olamazsın. Eğer istemeden sana riyâset verilirse, o zaman Allah’tan yardım görürsün. Bir de bir şeye yemin ettikten sonra başka bir davranışı daha hayırlı göreceksin olursan yeminin için kefâret ödeyip hayırlı olanı işle!”^[35]

O, bu hadisin hem muhatabı hem de râvisi olmakla tanınmıştır. Diğer taraftan İbn Semüre’nin rivayet ettiği bazı hadisleri vermek onun daha iyi tanınmasına katkı sağlayacaktır. Öyle ki bu hadislerin bir kısmı askeri ve idari alana müteallik konuları içermektedir.

İbn Semüre’nin bir hadisi Tebük Seferi ile ilgilidir ve sefer hazırlıkları hakkında değerli bilgiler içermesi bakımından önemlidir.

عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ، قَالَ: جَاءَ عُثْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْفِ دِينَارٍ حِينَ جَهَّزَ جَيْشَ الْعُسْرَةِ، فَفَرَّغَهَا عُثْمَانُ فِي حِجْرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: فَجَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقَالِبُهَا وَيَقُولُ: «مَا ضَرَّ عُثْمَانَ مَا عَمِلَ بَعْدَ هَذَا الْيَوْمِ» قَالَهَا مِرَارًا.

“Tebük Seferi zamanında Hz. Osman (ra), Hz. Peygamber’e (sas) geldi ve bu sırada Hz. Peygamber (sas) sefer hazırlıkları yapıyordu. Hz. Osman (ra) elbisesinin yeminin içinde bin dinar ile geldi ve bunları Hz. Peygamber’in (sas) kucığına boşalttı. Bunun üzerine Resûlullah (sas): ‘Bugünden sonra Osman ne yaparsa yapsın ona zarar vermez.’ diyor ve bunu defalarca tekrar ediyordu.”^[36]

İbn Semüre’nin rivayet ettiği diğer bir hadis cuma günü gusletme ile ilgilidir.

«مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِيهَا وَنِعِمَّتْ وَمَنْ اغْتَسَلَ فَالْغُسْلُ أَفْضَلُ»

“Cuma günü abdest alan mü’min ne güzel bir iş yapmış olur, fakat o gün gusletmek daha faziletlidir.”^[37]

Bir başka hadis, riyâset hadisi içinde de geçen yemin ve hayırlı işle ilgili olan hadistir.

«إِذَا حَلَفْتَ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَيْتَ غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا، فَأَنْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ، وَكَفَّرَ عَنْ يَمِينِكَ.»
“Bir şeye yemin ettikten sonra başka bir davranışı daha hayırlı göreceksin olursan, yeminin için kefâret ödeyip hayırlı olanı işle!”^[38]

[35] Muhammed b. İsmail Ebû Abdillâh el-Buhârî, *Sahih-i Buhârî*, thk. Muhammed Zehîr b. Nâsir en-Nâsir (Dımaşk: Dâru Tavki’n-Necât, 1422), “Kitâbu’l-Eymâni ve’n-Nuzûri”, 83 (No. 6622); el-Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl fi esmâi’l-ricâl*, 17/160; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 2/572.

[36] Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ‘ale’s-sahîhayn*, thk. Mustafa Abdülkâdir Ata (Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1990), 3/110.

[37] Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türki (Mısır: Dâru Hicr, 1419), 2/688.

[38] et-Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/689; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 2/572.

İbn Semüre'nin diğer bir hadisi de güneş tutulması ile ilgilidir.

وَحَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ ، حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفْضَلِ ، حَدَّثَنَا الْجُرَيْرِيُّ ، عَنْ أَبِي الْعَلَاءِ حَيَّانَ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ ، قَالَ : بَيْنَمَا أَنَا أُرْمِي بِأَسْهُمِي فِي حَيَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، إِذْ انْكَسَفَتِ الشَّمْسُ . فَنَبَذْتُهَا ، وَقُلْتُ : لِأَنْظُرَنَّ إِلَى مَا يَحْدُثُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي انْكَسَافِ الشَّمْسِ ، الْيَوْمَ . فَانْتَهَيْتُ إِلَيْهِ وَهُوَ رَافِعٌ يَدَيْهِ ، يَدْعُو وَيُكَبِّرُ وَيُحَمِّدُ وَيُهَلِّلُ ، حَتَّى جَلَّى عَنِ الشَّمْسِ ، فَقَرَأَ سُورَتَيْنِ وَرَكَعَ رَكَعَتَيْنِ .

Abdurrahmân b. Semüre şöyle dedi: “Rasûlullâh (sas) hayatta olduğu bir gün ben oklarımı atıyordum bir anda güneş tutuldu. Hemen okları yere bıraktım ve kendi kendime: ‘Bugün güneş tutulması oldu ve ben bu durumda Resûlullah’ın (sas) neler yapacağına bakacağım.’ deyip doğruca onun yanına gittim. Resûlullah (sas) ellerini kaldırmış Allah’a dua, tekbîr ve tahmîd ediyor ve tehlîl getiriyordu. Bu hal, güneş ortaya çıkıncaya kadar devam etti. Sonrasında Resûlullah (sas) iki sûre okudu ve iki rekât namaz kıldı.”^[39]

Rivayet ettiği bir başka hadis yine askerî alana işaret etmekte ve onun idareciliği hakkında bilgi vermektedir.

عَنْ أَبِي لَبِيدٍ، قَالَ: غَزَوْنَا مَعَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ كَابِلَ، قَالَ: فَأَصَابَ النَّاسَ غَيْمَةٌ، فَانْتَهَبُوهَا، فَأَمَرَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَمُرَةَ، مُنَادِيًا يُنَادِي، فَنَادَى، فَاجْتَمَعَ النَّاسُ، فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: « مَنْ انْتَهَبَ فَلَيْسَ مِنَّا »، رُدُّوَهَا، فَرُدُّوَهَا، فَفَسَمَهَا بَيْنَهُمُ السَّوِيَّةَ.

Ebû Lüdeyd'den rivayetle: “Biz Abdurrahmân b. Semüre ile beraber Kâbil’i feth etmiştik. Askerler burada bir ganimete rasgeldi ve onu hemen yağmaladılar. Abdurrahmân b. Semüre bir münadiye emredip insanları toplattı ve şöyle dedi: ‘Ben Resûlullah’ı (s.a.v), şöyle söylerken işittim: ‘Yağma yapan bizden değildir.’ Bunun için bu ganimetleri iade edin!’ Bunun üzerine askerler aldıkları o malları geri verdiler. Abdurrahmân b. Semüre de o ganimetleri askerlerin arasında eşit olarak pay etti.”^[40]

Toplamda on dört hadis rivayet eden İbn Semüre'nin sohbet halkalarında bu hadisleri Hasan el-Basrî gibi öğrencilerine naklettiği görülmektedir. Bununla beraber onun ilmi hayatı ile ilgili kaynaklar ayrıntılı bilgiler sunmamaktadır.

[39] Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Sahihü Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, ts.), “Zikru'n-Nidâ' Bisalâti'l-Kusûf”, 913.

[40] Ebû 'Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût - 'Âdil Murşid v.dğr (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1421/2001), 34/233.

Onun rivayet ettiği bazı hadislerin, idarecilikle ve uzun bir süre kendisinin de devam ettirdiği askeri meseleler ve fetihlerle alakalı olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda askerî ve idarî yönünü ele almak İbn Semüre'nin daha iyi tanınmasına katkı sağlayacaktır.

C. Abdurrahmân b. Semüre'nin Askerî ve Siyasî Faaliyetleri

Abdurrahmân b. Semüre'nin Hz. Osman (ra) döneminde yürüttüğü askerî ve idarî vazifelerden önce bu alanlara dair kaynaklarda onun hakkında fazla bilgi zikredilmemektedir. Müte Savaşı'na ve sonrasında Tebük Seferi'ne^[41] katılan İbn Semüre'nin rivayet ettiği hadisler de bunu desteklemektedir. Onun Müte ve Tebük seferleri ile ilgili rivayetleri şu şekildedir: “*Hâlid b. Velîd, Müte günü beni Hz. Peygamber'e (sas) gönderdi. Hz. Peygamber'in (sas) yanına geldiğimde bana şunları söyledi: 'Ey Abdurrahmân şu sancağı Zeyd aldı. Zeyd savaştı ve öldürüldü. Allah Teâlâ ona rahmet etsin. Sonra sancağı Ca'fer aldı. Ca'fer de savaştı ve öldürüldü. Allah Teâlâ ona rahmet etsin. Sonra sancağı Abdullah b. Revâha aldı. O da savaştı ve öldürüldü. Allah Teâlâ ona rahmet etsin. Sonra sancağı Hâlid b. Velîd aldı. Allah Teâlâ fethi Hâlid'e nasip etti.'*”^[42] “*Tebük seferi zamanında Hz. Osman (ra), Hz. Peygamber'e (sas) geldi ve bu sırada Hz. Peygamber (sas) sefer hazırlıkları yapıyordu. Hz. Osman (ra) elbisesinin yeninin içinde bin dinar ile geldi ve bunları Hz. Peygamber'in (sas) kucağına boşalttı. Bunun üzerine Resûlullah (sas): 'Bugünden sonra Osman ne yaparsa yapsın ona zarar vermez.'* diyor ve bunu defalarca tekrar ediyordu.”^[43]

Hz. Osman'ın (ra) daha sonra eleştirilere de neden olacak olan akrabası Abdullah b. Âmir'i Basra Valisi ataması ile İbn Semüre'nin de üne kavuştuğu ve İslâm tarihi kitaplarında sıkça zikredilmeye başlandığı görülmektedir. Bu meyanda onun özellikle Horasan ve Sicistân (Sistan bölgesi),^[44] bölgelerinde gösterdiği şecaat ve yaptığı fetihler hakkında malumat vermek yerinde olacaktır.

Abdurrahmân b. Semüre'nin idarî ve askerî sahaya çıkma süreci Ebû Mûsâ'nın valilik görevinden alınıp İbn Âmir'in yerine tayin edilmesiyle başlamaktadır. 22/642-643 yılında Hz. Ömer tarafından Basra Valiliğine atanan Ebû Mûsâ el-Eş'arî bu görevini Hz. Osman tarafından azledilene kadar altı

[41] Şulul, “Horasan ve Mâverâünnehir’le Münasebeti Bulunan Sahabîler”, 153.

[42] Ebû'l-Kâsım Sikatüddîn Ali b. Hasan b. Hibetullâh İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, thk. Amr b. Garâme el-Amrî (Dimaşk: Dârü'l-Fîkr, 1995), 34/408-409.

[43] Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Fedâilü's-sahâbî*, thk. Vasiyyullâh Muhammed 'Abbâs (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1404/1983), 1/515; el-Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek 'ale's-sahîhain*, 3/110.

[44] Sicistân, diğer adıyla “Sakaların Ülkesi” anlamındaki sakastân kelimesinden gelen Sistân, Horasan'ın güneyinde yer alan bölge olup zaman zaman sınırları değişmiştir. Doğu sınırı Kandehar'a kadar uzanmaktadır. İdari merkezi Zerenc şehridir. Geniş bilgi için bk. Osman Gazi Özgüdenli, “Sistan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/274.

yıl boyunca sürdürdü.^[45] 29/649-650^[46] yılına gelindiğinde Ebû Mûsâ el-Eş'âri, Hz. Osman (ra), tarafından Basra valiliğinden azledildi ve onun yerine Hz. Osman'ın dayısının oğlu ve henüz o sıralarda yirmi beş yaşında olan Abdullah b. Âmir b. Kureyz b. Rebî'a b. Habîb b. Abdîşems tayin edildi.^[47]

Abdullah b. Âmir Basra Valiliği yaptığı esnada Hz. Ömer (ra) zamanında anlaşma yapmış olan Horasan bölgesi, Sicistân, Kirman ve Kâbil gibi yerlerin halkları bu anlaşmaları bozup isyan ettiler. Bunun üzerine Abdullah b. Âmir, Basra'da yerine bir vekil bırakarak Horasan'a doğru hareket etti. Önce Kirmân'a uğradı ve buraya Mücâşi' b. Mesûd es-Sülemî'yi vali tayin ettikten sonra ondan burada isyanı bastırmasını istedi.^[48] Mücâşi' önce Kirmân'a bağlı Hemid, Sircân ve Cîreft'i sonra Kirmân merkezi savaşarak kontrol altına aldı. Diğer taraftan İbn Âmir, Sicistan halkı üzerine de er-Rabî b. Ziyâd el-Harsî'yi gönderdi. İbn Âmir'in kendisi de Nişâbûr'a ve Horasan'a geçit hükmünde olan Tâbeseyn adlı iki kale üzerine hareket etti. Kûhistân ve Nişâbûr'a bağlı Rüstâk Zâm, Beyhak, Buşt, Havâf, Esferâyin, Ergiyân ve Nişâbûr'un tamamı, Tûs, Herat, Merv, Talekân, Belh ve Fâryâb şehirlerinden kimisi anlaşma yoluyla kimisi savaşarak kısa sürede kontrol altına alındı.^[49] Bu arada Abdullah b. Âmir'in kendisi, Horasan üzerine hareket ettiğinde

[45] İbn Hayyât, *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, 135; Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvud Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân* (Beirut: Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, 1988), 252; Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid et-Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusul ve'l-müluk*, thk. Arîb b. Sa'd el-Kurtubî (Beirut: Dâru't-Türâs, 1387), 4/50; Ebû'l-Hasan İzzeddîn Ali b. Muhammed b. Abdülkerîm İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî (Beirut: Dâru'l-Kitâbu'l-Arabiyye, 1417), 2/413.

[46] Bundan iki yıl önce 27/647-648 olduğu da zikredilmektedir. Bk. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 2/472.

[47] Ebû Hanîfe Ahmed b. Davud Dineverî, *Ahbâru't-tvâl*, thk. Abdülmünim Âmir (Kahire: Dâru İhyai Kütübü'l-Arabiyye, 1960), 139; İmadüddîn el-Melikü'l-Müeyyed İsmail b. Ali Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtasâr fi ahbâri'l-beşer (Târîhu Ebi'l-Fidâ)* (Mısır: el-Matbaatü'l-Hüseyniyyetü'l-Mısıriyyetü, ts.), 1/167; Ebû Mûsâ'nın Basra Valiliğinden azledilmesi ve Abdullah b. Âmir'in tayini kaynaklarda şu şekilde anlatılmakta olup Abdullah b. Âmir'in, Adurrahman b. Semüre ile ilişkisi bağlamından zikre değerdir: "Hz. Osman'ın (ra) hilafete geçmesinin üzerinden üç yıl geçmişti ki İzzec halkı ve Kürtler ayaklanmışlardı. Ebû Mûsâ da halkı bu ayaklanmaya karşı savaşa davet etti. Bineklerini askerlere vermenin ve sonrasında yürüyerek cihada katılmanın faziletinden bahsetti. Halkın bir kısmı yaya olarak cihada katılmaya karar verirken diğer bazıları da bir şey yapmamaya ve Vali Ebû Mûsâ'nın ne yapacağını izlemeye karar verdiler. Şayet yaptıkları söylediklerine uyarıya kendileri de onun gibi yapacaklardı. Bir süre sonra Ebû Mûsâ sarayından kırk katır yüküyle dışarı çıktı. Bahsi geçen halktan bazıları hemen Vali Ebû Mûsâ'nın bineğinin yularını tuttu ve: "Bizi bu katırlardan bazısına bindir ve sen de bizi teşvik ettiğin gibi yürüyerek git" dedi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ, kırk katır ile bu adamlara vurunca onlar hayvanı bıraktılar ve oradan çekip gitti. Bundan sonra onlar, Halife Hz. Osman'ın (ra) yanına gelip olanları anlattılar ve halifeden Ebû Mûsâ'ya görevden azletmesini istediler. Hz. Osman (ra) da bu gelişmeler üzerine Ebû Mûsâ el-Eş'âri'yi valilikten azledip yerine Abdullah b. Âmir'i atadı." Geniş bilgi için bk. Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 4/264; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 2/472.

[48] Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 4/300-301; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 2/494.

[49] Geniş bilgi için bk. Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 4/301-315; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 2/494-497.

daha önce yapılan anlaşmayı bozan diğer bir bölge olan Sicistân'ın üzerine de Rebî' b. Ziyâd el-Hârisî'yi göndermişti. İbn Ziyâd'ın bu bölgedeki valiliği bir buçuk yıl sürdü. Burada uzun süre kalarak Ruşt, Nâşirûz, Şervâz ve Zerenc gibi şehirleri kontrol altına aldı ve sonrasında İbn Âmir'in yanına döndü. Bu aşamada Abdurrahmân b. Semüre'nin devreye girdiği görülmektedir. Nitekim Rebî' b. Ziyâd'ın kontrol altına aldığı yerler tekrardan isyan edince bu defa İbn Âmir, Sicistân'a vali olarak İbn Semüre'yi tayin etti.^[50] İbn Semüre bu göreve atanır atanmaz hiç vakit geçirmeden Sicistân bölgesine hareket etti. Önce Zerenc şehrini, Zerenc ile Hind taraflarındaki el-Keş arasındaki yerleri ve Ruhâç tarafı ile Dâver^[51] arasında kalan yerleri hâkimiyeti altına aldı. Sonra Dâver memleketine ulaştı ve burayı da muhasara altına alıp onları anlaşma yapmak zorunda bıraktı.^[52] Fetihlerine durmaksızın devam eden Abdurrahmân b. Semüre'nin bundan sonraki fetih istikameti Kâbil ve Gazne diye bilinen Zâbülistân şehirleri oldu. İbn Semüre buraları fethettikten sonra Zerenc'e döndü ve Hz. Osman'a (ra) karşı ayaklanmalar ve iç isyanlar başlayana kadar buradaki karargâhında kaldı. Burada kaldığı süre içerisinde kendisiyle beraber Sicistân'a gelen âlimler, bölge halkına İslâm dininin esaslarını anlatmaya ve öğretmeye başladı. Ayrıca İbn Semüre, Zerenc'de bir Cuma camisi yaptırdı. Ondan hadis rivayet eden öğrencisi Hasan el-Basrî burada üç yıl boyunca ders verdi.^[53] Diğer taraftan 34/654-655 yılında Hz. Osman'ın (ra) idaresine karşı gösterilen tepkiler çoğalmaya başladı. Hz. Ali (ra) bu manada halifeyi uyarmak istedi^[54] ancak gerek Hz. Osman'ın (ra) görevlendirdiği valilerin bilgi aktarmalarındaki eksiklik gerekse iki tarafa yönelik yapılan girişimler sonuç vermeyince Hz. Osman 35/655-656 yılında muhasara altına alındı ve sonrasında Mısır'dan, Irak'tan (Kûfe ve Basra) gelen isyancı gruplar tarafından şehit edildi.^[55] Hz. Osman'a (ra) karşı zikri geçen

[50] Geniş bilgi için bk. İbn Hayyât, *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, 164; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târîh*, 2/497-498; Şemseddin Ebu'l-Muzaffer Yûsuf b. Kızoğlu b. Abdillâh Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-zamân fi't-tevârîhi'l-a'yân* (Dimeşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyyeti, 2013), 7/184.

[51] *Fütûhu'l-büldân*'de *Devâr* diye geçmektedir. Bk. Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 382.

[52] Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-zamân*, 7/184; Ayrıca Dâver'de *ez-Zûr* adında iki gözü yakut, bedeni altından yapılmış bir put vardı. Abdurrahmân b. Semüre putun kollarını kırdı, gözlerindeki yakutları aldı ve buranın komutanına (merzubân) şu nasihatle bulundu: “*Bu altın ve mücevherleri bir kenara koyarsan sana bir öğütte bulunmak isterim. Bu putun sana ne bir faydası ne de bir zararı dokunur.*” Bk. Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 382; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târîh*, 2/498.

[53] Şulul, “Horasan ve Mâverâünnehir’le Münasebeti Bulunan Sahâbiler”, 153.

[54] Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 4/336-340; Ebû Ali Ahmed b. Muhammed İbn Miskevayh, *Tecâribü'l-ümem ve te'âkibü'l-himem*, thk. Ebu'l-Kâsım İmâmî (Tahran: Seruş, 2000), 1/432-435.

[55] Geniş bilgi için bk. Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineverî İbn Kuteybe, *el-Maârif* (Kahire: el-Heyetü'l-Misriyyetü'l-Ammetü lilküttâb, 1992), 194; Ebü'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali Mes'ûdî, *Mürüci'z-zehab ve me'âdinü'l-cevher* (fi't-tihâfi'l-eşraf mine'l-mülûk ve ehli'd-dirâyât, thk. Müfid Muhammed Kameyha (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1971), 3/380-382; Ebü'l-Hasan

ayaklanmalar başlayınca Aburrahman b. Semüre kendi yerine Emîr (Umeyr) İbn Ahmer el-Yeşkerî'yi görevlendirdi ve Zerenc'den ayrıldı. İbn Semüre buradan ayrılır ayrılmaz Zerenc halkı yeniden İbn Ahmer'e karşı isyan etti.^[56]

İbn Semüre'nin Zerenc'den ayrıldıktan sonra isyan döneminde nasıl bir rol oynadığı konusunda kaynaklarda rivayet bulunmamaktadır. Bununla beraber onun Sicistân'a İbn Âmir tarafından görevlendirilmesi göz önünde bulundurulduğunda İbn Âmir'e göre hareket ettiği tahmin edilebilir. İbn Âmir, Hz. Osman'ın (ra) gelen şikâyetler doğrultusunda çözüm bulma adına valilerle görüşme yaptığı esnada hâlâ Basra valisiydi. Halife, çıkan huzursuzluklar için valileri Medine'ye davet ettiğinde aralarında Abdullah b. Âmir de vardı. Halifenin bu konu hakkında İbn Âmir dâhil valilere sorduğu sorulara onlar: “*Sen bize görevlendirdiğin adamlarını göndermendin mi, bu kişiler sana buradaki Müslümanların hepsi hakkında güzel haberler getirmediler mi? Bunlar, şehirlerde birçok kimse ile görüştü ancak hiçbir kimse kötü bir şey söylemedi. Yemin olsun ki onlar doğru söylemiyor ve terbiye de edilmezler. Bu meselenin aslının ne olduğunu ve dedikoduların sebebinin ne olduğunu bilmiyoruz. Bildiğimiz bu söylentilerin asılsız olduğu ve bunların dikkate alınmaması gerektiğidir.*” cevabını verdiler.^[57] İbn Âmir ve diğer valilerin bu tutumu, ihtilal döneminde gelişen olaylar karşısında Abdurrahmân b. Semüre'nin Hz. Osman'a (ra) karşı cephe almadığı gibi isyanı engelleyecek bir şey de yapamadığını göstermektedir. Nitekim Hz. Ali'nin (ra), Hz. Osman (ra) kendisinden isyancı güruhu sakinleştirmesi için yardım istemeye geldiğinde ona söyledikleri şu sözler: “*Ben seninle bu konuda defalarca konuştum her defasında söyleyeceklerimize uyacak olmana rağmen biz yanından çıktıktan sonra yine kendi bildiğini yaptın. Bu olayların bu hale gelmesi, Mervân'ın, İbn Âmir'in, Muâviye (ra) ve Abdullah b. Sa'd'ın yaptıklarının sonucudur. Sen onların dediklerine uyup benim dediklerimi yabana attın.*”^[58] O sıralarda Basra'da olduğu tahmin edilen Abdurrahmân b. Semüre'nin de gelişmeler karşısında

Ali b. Hüseyin b. Ali Mes'ûdî, *et-Tenbîh ve'l-işrâf*, thk. Abdullah İsmail es-Sâvî (Kahire: Daru's-Sâvî, ts.), 253; İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, 1/435-444; Ebü'l-Ferec Cemâlüddin Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed Bağdâdî İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam fi tarihi'l-mülük ve'l-ümem*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Mustafa Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1992), 5/44-58; Şemseddin Ebü Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kaymaz ez-Zehbî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-(tabakâtü'l-) meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî (Beyrut: Dârü'l-Kitâbî'l-Arabî, 1993), 3/429-459; Ebü Hafs Zeynüddin Ömer b. el-Muzaffer el-Bekrî el-Kureşî el-Maarrî İbnü'l-Verdî, *Târîhu İbni'l-Verdî=Te'timmetü'l-muhtasar fi ahbâri'l-beşer* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1996), 145.

[56] İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târîh*, 2/498; Ebü Zeyd Velîyüddin Abdurrahmân b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn = Kitâbü'l-İber ve divânü'l-mübtede'* ve'l-haber fi eyyâmi'l-'Arab ve'l-'Acem ve'l-Berber ve men âsarâhüm min zevî's-sultânî'l-ekber, thk. Halil Şehâde (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1988), 2/580.

[57] İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târîh*, 2/527.

[58] Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 4/358; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târîh*, 2/532; İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, 2/597.

bir şey yapmadığını göstermektedir. Ancak bundan sonraki süreçte Abdurrahmân b. Semüre'nin Abdullah b. Âmir ile Hz. Ali (ra) ve Hz. Hasan'a (ra) karşı Muâviye'nin (ra) yanında, Hz. Osman'ın (ra) katillerinin bulunmasını isteyenler arasında yer aldığı anlaşılmaktadır. Hz. Osman (ra) şehit edildikten sonra Hz. Ali'ye (ra) biat edilmişti.^[59] Ona biat etmeyenler arasında Abdullah b. Âmir de vardı;^[60] ancak onun en yakın adamı diyebileceğimiz Abdurrahmân b. Semüre'nin biat edip etmediği zikredilmemektedir. Sonraki süreçte ele alınacağı üzere o da Hz. Ali'ye (ra) biat etmemiş olabilir. Abdurrahmân b. Semüre'nin, Hz. Osman'ın (ra) akrabası olması hasebiyle Hz. Ali'ye (ra) karşı olduğu âşikardır. Diğer taraftan İbn Âmir, Cemel Savaşı'nda tarafını belli etmiş ve Şam'a gitmek isteyen Hz. Aişe'nin (r.anhâ) başındaki grubu Basra'nın kendileri için daha elverişli olduğunu ve onlara yardımcı olacağını söyleyerek Basra'ya yönlendirmiş ve bu süreçte bizatihi Basra'da hem maddi yardımda bulunmuş hem de halkı kendilerine katılmaya davet etmişti.^[61] Bu olaylarda Abdurrahmân b. Semüre'nin İbn Âmir'in yanında hareket etmiş olması muhtemeldir. Diğer taraftan Hz. Ali (ra) Cemel Vakası, Sıffîn Savaşı ve Hâricîler gibi önemli olaylardan sonra kendisine biat etmek istemeyen Muâviye (ra) üzerine sefer düzenlemek üzere iken 40/660-661 yılında şehit edildi.^[62] Bunun üzerine Hz. Hasan'a biat edildi ancak Muâviye (ra) yine biat etmeyen taraftı. Hz. Hasan (ra), babasının yarım kalan seferini kendisi tamamlamak istese de işler istediği gibi gitmeyince Muâviye'ye (ra) bir mektup yazdı. Belirli şartlar karşılığında hilafeti kendisine devreedeceğini ilettiler ve görüşmeler neticesinde hilafeti Muâviye'ye (ra) devretti.^[63] Bu aşamada dikkate

[59] Mes'ûdî, *Mürâcû'z-zeheb*, 3/385.

[60] Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 4/428; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 2/554-555; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-zamân*, 6/53; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasâr fi ahbâri'l-beşer*, 1/171; İbnü'l-Verdî, *Târîhu İbni'l-Verdî*, 1/147.

[61] Seyf b. Ömer, *el-Fitnetü ve vak'atü'l-Cemel* (Darun-Nefais, 1993), 114; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 4/259; Ebü'l-Fida İmâdüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (Dâru'l-Fikr, 1986), 7/230-232.

[62] Mes'ûdî, *Mürâcû'z-zeheb*, 3/459.

[63] Ebü Ca'fer Muhammed b. Habib b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî el-Bağdâdî, *Kitâbü'l-Muhabber*, thk. İlze Lihten Şetitr (Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, ts.), 19; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 5/162; Muhammed b. Ali b. Muhammed b. İmrânî, *el-İnbâ' fi târîhi'l-hulefâ'*, thk. Kâsım es-Sâmerî (Kahire: Dâru'l-Âfâki'l-Arabiyye, 2001), 48; Ebü'l-Kâsım Kemâleddin Ömer b. Ahmed b. Hibetullah İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb fi Târîhi Haleb*, thk. Halîl Mansûr (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996), 23; Ebü Bekr b. Abdullah b. Aybek ed-Devâdârî, *Kenzü'd-dürrer ve câmiü'l-gurer : el-fâ'ik shâhü'l-cevherî min kismetî feleki'l-Müşteri: ed-dürretü's-seniyye (mudîyye) fi ahbâri'd-devleti'l-Fâtumiyye*, thk. Birend Ratika, Edvard Bedin, Muhammed Said Cemaleddin, Jonhild Ceraf, Durutiya Kitafolseki (İsa el-Bâbî el-Halebî, 1992), 3/410; Şemseddin Ebü Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kaymaz ez-Zehebî, *el-İber fi haberî men gaber*, thk. Ebü Hâcer Muhammed es-Saîd b. Bisyunizoğlu (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 3/35-36; Ebü'l-Fazl Celalüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *Târîhu'l-hulefâ'*, thk. Hamdî ed-Demirdâş (Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, 2004), 149.

değer nokta Hz. Hasan'ın (ra), Muâviye'ye (ra) yazdığı mektup ulaşmadan daha önce Muâviye'nin (ra) ona göndermiş olduğu heyettir. Burada da Abdurrahmân b. Semüre, yol arkadaşı diyebileceğimiz Abdullah b. Âmir ile önemli bir idarî görev olan elçilik vazifesini üstlenmişlerdir. Abdullah b. Âmir, Cemel Savaşı'ndan yaralı bir şekilde kurtulduktan sonra Şam'a gidip Muâviye'ye (ra) sığınmıştı. Muâviye (ra), yanında bulunan İbn Âmir ve İbn Semüre'ye, altını kendi mührü ile mühürlediği boş bir sayfa ve Hz. Hasan'a iletmek üzere bir de mektup verdi. Mektubunda Hz. Hasan'dan istediği her şeyi bu boş sayfaya yazabileceğini ve kendisinin bütün şartları kabul edeceğini yazmıştı.^[64] Onların yürüttüğü bu elçilik görevinden sonra Hz. Hasan (ra), hilafeti Muâviye'ye (ra) devretti. Muâviye'nin (ra) halifelik görevini alması Abdurrahmân b. Semüre için de yeni bir sayfa açmış oldu. Çünkü Muâviye (ra), Abdullah b. Âmir'i yeniden Basra valiliğine tayin etti ve Horasan ile Sicistân bölgelerini de onun idaresine ekledi.^[65] Abdullah b. Âmir'in valiliği doğal olarak Abdurrahmân b. Semüre'nin de yeniden idarî ve askerî görevlere gelmesi anlamına geliyordu. İbn Âmir önce Kays b. Heysem'i Horasan valiliğine tayin etti. 43/663-664 yılında da Abdurrahmân b. Semüre'yi Sicistân valiliğine tayin etti.^[66] Halife b. Hayyât, İbn Âmir'in onu 42/662-663 yılında Sicistân'a görevlendirdiğini kaydetmektedir.^[67] Yeni görevine atanan İbn Semüre hemen harekete geçti ve Sicistân'a geldi. Buradaki görevlerde bazı değişikliğe gitti. Şurta teşkilatının başına Abbâd b. El-Husayn el-Habâtî'yi getirdi. Bu görevinde ona eşraftan Amr b. Ubeydullah b. Ma'mer^[68] ve Hasan b. Ebu'l-Hasan, Mühelleb b. Ebû Sufre ve Katarî b. el-Fucâe gibi diğer bazı ileri gelenleri yardımcı tayin etti.^[69] İbn Semüre, Sicistân'da halkı Müslüman olmayan şehirlere seferler düzenleyip buraları fethetti. Daha önce hâkimiyeti altına almasına rağmen Hz. Osman (ra) dönemindeki olaylar sebebiyle Sicistân'dan ayrılması üzerine bazı şehirlerin halkları yeniden isyan etmişlerdi. Bu bağlamda Büst, Kâbil, Zerân, Huşşek, Ruhhâc ve Zâbülistân (Gazne) şehirlerini ikinci kez fethedip hâkimiyeti altına aldı.^[70] Diğer taraftan aynı yıl içinde (43/663-664) İbn Âmir, Kays b. Heysem el-Kaysî'yi görevden almış ve yerine Abdullah b. Hâzim'i Horasan Valiliği'ne

[64] Taberî burada Muâviye (ra)'nin görüşmeler devam ederken Hz. Hasan'a (ra) mektup gönderip istediğini yazmasını ilettiğini kaydetmektedir. Geniş bilgi için bk. Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 5/162-163.

[65] Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 5/170; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 5/186.

[66] İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târîh*, 3/35.

[67] İbn Hayyât, *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, 205.

[68] İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târîh*, 3/35.

[69] İbn Hayyât, *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, 205.

[70] İbn Hayyât, *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, 205; Sibî İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-zamân*, 7/184; Zehebî, *el-İber fi haberî men gaber*, 1/37; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 4/11.

görevlendirmişti. İbn Semüre, Sicistân bölgesindeki fetihlere yoğunlaşmışken İbn Hâzim de Horasan bölgesinde fetihler yapıyordu. Bir yıl sonra (44/664-665) Basra valisi Abdullah b. Âmir ile halk arasında huzursuzluklar çıktı ve halk bu durumu Halife Muâviye'ye (ra) iletince İbn Âmir görevden alındı. İbn Âmir'in görevden alınmasından bir ay kadar sonra Abdurrahmân b. Semüre de görevden alınınca Sicistân'daki faaliyetleri artık sona erdi. Bu yüzden İbn Semüre, Basra'ya döndü ve hayatının sonuna kadar Basra'da kaldı. Bu arada İbn Âmir görevden alındıktan sonra yerine Hâris b. Abdullah el-Ezdî tayin edilmişti. Ancak Hâris el-Ezdî de bu görevi dört ay sürdürebildi. Onun yerine de bu sırada artık Muâviye'nin (ra) saflarına katılmış olan Ziyâd b. Ebîh tayin edildi.^[71] Ziyâd, Basra'ya dönmüş olan Abdurrahmân b. Semüre'yi yanında tuttu ve idari görevlerde ondan istifade etti. İbn Semüre'nin, Ziyâd b. Ebîh'in yanındaki görevi de 50/670 yılında vefat edene kadar beş yıl boyunca devam etti.^[72]

Sonuç

Mekke'nin fethi ile beraber Müslüman olan Abdurrahmân b. Semüre'nin ilk zamanları hakkında kaynaklarda fazla bilgi zikredilmese de onun İslâm'a girdiği ilk andan itibaren hizmet etmeye başladığı anlaşılmaktadır. Nitekim o, Hz. Peygamber (sas) zamanında önce Mûte Savaşı'na sonra Tebük Seferi'ne katılmıştır. Hz. Peygamber'in (sas) sohbetlerine katılan İbn Semüre hem Hz. Peygamber'den (sas) hem de Muâz b. Cebel'den hadisler rivayet etmiştir. Bu hadislerden kimisinde bizatîhi İbn Semüre'nin kendisi muhatap iken kimisi de askerî ve idarî konular hakkında değerli bilgiler içermektedir. İbn Semüre'nin idari ve askerî anlamda görev alması ise ilk defa Hz. Osman (ra) zamanında gerçekleşmiştir. Hz. Osman'ın (ra) Basra valisi olan Abdullah b. Âmir tarafından Sicistân valisi olarak tayin edilen İbn Semüre, sorumlu olduğu bu bölgede daha önceden fethedilmelerine rağmen sonradan isyan eden birçok şehri yeniden fethetmiş ve buraları hâkimiyet altına alarak büyük askeri zaferler ve kahramanlıklar gerçekleştirmiştir. Sicistân'ın merkezi Zerenc'de karargâh kuran İbn Semüre, burada kaldığı süre içerisinde de İslâm'ın yayılması adına çalışmalarında bulunmuş ve Zerenc'de bir Cuma camii yaptırmış, Hasan-ı Basrî gibi âlimlerin burada ders vermelerini sağlamıştır. Hz. Osman (ra) döneminde çıkan iç isyan sebebiyle görevinden ayrılan İbn

[71] Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 5/215; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 11/164-168; Abdülmelik b. Hüseyin b. Abdülmelik eş-Şafîi el-İsâmî, *Semtü'n-nücûmü'l-avâli fi enbai'l-evâil ve't-tevâli*, thk. Adil Ahmed Abdülmecud, Ali Muhammed Muavviz (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 3/116.

[72] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 3/48, 67.

Semüre, Muâviye (ra) döneminde yeniden Sicistân valisi tayin edilmiş ve aynı halife tarafından azledilene kadar bu görevini sürdürmüştür. Sonrasında Basra'ya yerleşen İbn Semüre, vefat edene kadar o dönem Basra valisi olan Ziyah b. Ebîh'e idari işlerde yardımcı olmuştur. Gösterdiği başarılarından cesur bir kişiliğe ve güçlü bir yapıya sahip olduğu anlaşılan Abdurrahman b. Semüre 50/670 yılında Basra'da vefat etmiştir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Fedâi-lu's-sahâbî*. thk. Vasiyyullâh Muhammed 'Abbâs. 2 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1404/1983.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû 'Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. thk. Şu'ayb el-'Arna'ût - 'Âdil Murşid v.dğr. 50 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1421/2001.
- Apak, Âdem. *Siyer-i Nebî*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2. Basım, 2018.
- Bağdâdî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî. *Kitâbü'l-Muhabber*. thk. İlze Lihten Şetitir. Beyrut: Dârü'l-Âfâki'l-Cedîde, ts.
- Belâzürî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvud. *Fütûhu'l-büldân*. Beyrut: Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, 1988.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. 'Alî el-Hüsrevcirdî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed 'Abdulkâdir 'Atâ. 3 Cilt. Beyrut: y.y., 1424/2003.
- Birişik, Abdulhamit. "Tefsir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/281-290. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail Ebû Abdillâh el-. *Sahîh-i Buhârî*. thk. Muhammed Zehîr b. Nâsır en-Nâsır. Dımaşk: Dâru Tavki'n-Necât, 1422.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail Ebû Abdillâh. *Târîhu'l-kebir*. ed. Muhammed Abdulmuîd Han. Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, ts.
- Devâdârî, Ebû Bekr b. Abdullah b. Aybek. *Kenzü'd-dürrer ve câmiü'l-gurer : el-fâ'ik sıhâhü'l-cevherî min kısmeti feleki'l-Müşterî: ed-dürretü's-seniyye (mudıyye) fî ahhârî'd-devleti'l-Fâtımiyye*. thk. Birend Ratika, Edvard Bedin, Muhammed Said Cemaleddin, Jonhild Ceraf, Durutiya Kitafolseki. 9 Cilt. İsa el-Bâbî el-Halebî, 1992.
- Dineverî, Ebû Hanîfe Ahmed b. Davud. *Ahhârü't-tvâl*. thk. Abdülmünim Âmir. Kahire: Dâru İhyai Kütübü'l-Arabiyye, 1960.
- Ebû'l-Fidâ, İmâdüddîn el-Melikü'l-Müeyyed İsmail b. Ali. *el-Muhtasâr fî ahhârî'l-beşer (Târîhu Ebi'l-Fidâ)*. 4 Cilt. Mısır: el-Matbaatü'l-Hüseyniyyetü'l-Mısıriyyetü, ts.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Sikatüddîn Ali b. Hasan b. Hibetullâh. *Târîhu Dımaşk*. thk. Amr b. Garâme el-Amrî. 80 Cilt. Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1995.
- İbn Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *el-Cerh ve't-ta'dîl*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1271.
- İbn Haldûn, Ebû Zeyd Velıyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî. *Târîhu İbn Haldûn = Kitâbü'l-İber ve dâvânü'l-mübtede' ve'l-haber fî eyyâmi'l-'Arab ve'l-'Acem ve'l-Berber ve men âsârahüm min zevi's-sultâni'l-ekber*. thk. Halîl Şehâde. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 2. Basım, 1988.

- İbn Hayyât, Ebû Amr eş-Şeybânî Halife. *Kitâbü't-tabakât*. thk. Süheyl Zekkâr. Dâru'l-Fikr, 1414.
- İbn Hayyât, Ebû Amr eş-Şeybânî Halife. *Târîhu Halîfe b. Hayyât*. thk. Ekrem Ziya el-Ömerî. 1 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kalem, 2. Basım, 1397.
- İbn Hibbân, Ahmed b. Hibbân b. Mu'az b. Ma'bed et-Temîmî. *es-Sikât (Târîhu's-sikât, es-Sikât mine's-sahâbî ve't-tâbi'in ve etbâ'i't-tâbi'in)*. ed. Muhammed Abdulmuîd Han. Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, 1393.
- İbn Hibbân, Ahmed b. Hibbân b. Mu'az b. Ma'bed et-Temîmî. *es-Siretü'n-nebeviyye ve ahhâru'l-hulefâ*. çev. Harun Bekiroğlu. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- İbn İshâk, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttalibî. *es-Sire (Kitâbu's-siyer ve'l-meğâzî)*. thk. Süheyl Zekkâr. Beyrut: y.y., 1398/1978.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. 15 Cilt. Dâru'l-Fikr, 1986.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineverî. *el-Maârif*. Kahire: el-He-yetü'l-Misriyyetü'l-Ammetü lil-küttâb, 2. Basım, 1992.
- İbn Miskeveyh, Ebû Ali Ahmed b. Muhammed. *Tecâribü'l-ümem ve te'âkibü'l-himem*. thk. Ebu'l-Kâsım İmâmî. Tahran: Seruş, 2000.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî. *el-Cüzü'l-mütemmim litabakâti İbn Sa'd*. thk. Abdülazîz Abdullah es-Selûmî. Suudi Arabistan: Mekte-betü's-Siddîk, 1416.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. Ziyâd Muhammed Muhammed Abdulkâdir Atâ. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1410.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî. *el-Muntazam fî tarihi'l-mülûk ve'l-ümem*. thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Mustafa Abdülkâdir Atâ. 19 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1992.
- İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasan İzzeddîn Ali b. Muhammed b. Abdülkerîm. *el-Kâmil fî't-târîh*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmûrî. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbu'l-Arabiyye, 1417.
- İbnü'l-'Adîm, Ebû'l-Kâsım Kemâleddîn Ömer b. Ahmed b. Hibetullâh. *Zübdetü'l-Haleb fî târihi Haleb*. thk. Halîl Mansûr. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1996.
- İbnü'l-Verdî, Ebû Hafı Zeynüddîn Ömer b. el-Muzaffer el-Bekrî el-Kureşî el-Maarri. *Târîhu İbni'l-Verdî=Tetimmetü'l-muhtasar fî ahhâri'l-beşer*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İl-miyye, 1996.
- İmrânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. *el-İnbâ' fî târihi'l-hulefâ'*. thk. Kâsım es-Sâ-merrâî. Kahire: Dâru'l-Âfâkî'l-Arabiyye, 2001.
- İsâmî, Abdülmelik b. Hüseyin b. Abdülmelik eş-Şafîi. *Semtü'n-nücümü'l-avâli fî enbai'l-evâil ve't-tevâli*. thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavviz. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998.
- Kuzudişli, Bekir. *Hadis Tarihi*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2017.
- Mes'ûdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali. *et-Tenbîh ve'l-işrâf*. thk. Abdullah İsmail es-Sâvî. Kahire: Daru's-Sâvî, ts.
- Mes'ûdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali. *Mürücü'z-zeheb ve me'âdinü'l-cevher fî tühafi'l-eş-râf mine'l-mülûk ve ehli'd-dirâyât*. thk. Müfid Muhammed Kameyha. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1971.

- Mizzî, Yûsuf b. Abdurrahmân. *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâi'l-ricâl*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1400.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahihi Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki. Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, ts.
- Nevevî, Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Nisâbüri, Ebü Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim. *el-Müstedrek 'ale's-sahîhayn*. thk. Mustafa Abdülkâdir Ata. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Özgülendi, Osman Gazî. "Sistan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/274-276. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Reşîd, Haydar Hudayr. *Abdurrahmân b. Semüre*. "Abdurrahmân b. Semüre b. Habîb dirâsetün fî sîretihî ve hayâtihi'l-ilmîyyeti ve'c-cihâdiyyeti". *Deyâlî Üniversitesi Sosyalbilimler Eğitim Fakültesi* 58 (Mart 2017), 250-281.
- Rızâ, Ahmed. *Mu'cemu metni'l-luga : Mevsu'atu lugaviyye hadîse*. 5 Cilt. Beyrut: Daru Mek-tebeti'l-Hayat, 1377/1958.
- Sandıkçı, S. Kemal. "Tulekâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/361-362. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Severcan, Şefaettin. *H. Muhammed İslâm Daveti Mekke*. Ankara: Fecr Yayınları, 2019.
- Seyf b. Ömer. *el-Fitnetü ve vak'atü'l-Cemel*. Darun-Nefais, 1993.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî, Şemseddin Ebu'l-Muzaffer Yûsuf b. Kızıoğlı b. Abdillâh. *Mirâtü'z-zamân fî tevârîhi'l-a'yân*. Dimeşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemîyyeti, 2013.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celalüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *Târîhu'l-hulefâ'*. thk. Hamdî ed-Demirdâş. Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, 2004.
- Şulul, Kasım. "Horasan ve Mâverâünnehir'le Münasebeti Bulunan Sahabîler". *Siyer Araştırmaları Dergisi* 8 (01 Temmuz 2020), 139-170.
- Taberî, Ebü Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid. *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*. thk. Arîb b. Sa'd el-Kurtubî. Beyrut: Dâru't-Türâs, 2. Basım, 1387.
- Tayâlisî, Ebü Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd. *el-Müsned*. thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî. Mısır: Dâru Hicr, 1419.
- Yalçın, Ahmet. *Selefi Düşüncenin Tarihsel Gelişiminde İbn Teymiyye*. Kimlik Yayınları, 2020.
- Zehebî, Şemseddin Ebü Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kaymaz. *el-İber fî haberî men gaber*. thk. Ebü Hâcer Muhammed es-Saîd b. Bisyunizoğlu. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Zehebî, Şemseddin Ebü Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kaymaz. *Siyeru a'lâmî'n-nübelâ'*. thk. Şuayb el-Arnût, Hüseyin el-Esed. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1405.
- Zehebî, Şemseddin Ebü Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kaymaz. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-(tabakâtü'l-) meşâhîr ve'l-a'lâm*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabi, 2. Basım, 1993.

